

Ucieleśnione poznanie:

**wykład 2:
Ucieleśnienie w
fenomenologii**

---

dr Mateusz Hohol

sem. zimowy 2014/2015

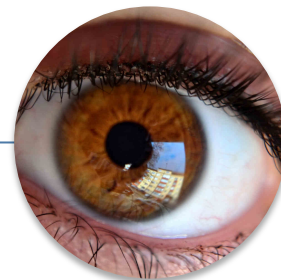

Do poprzednich zajęć...

„Nie wystarczy powiedzieć, że umysł jest ucieleśniony; trzeba jeszcze powiedzieć jak”.

Gerald Edelman

widzenie

rozmowa

działanie

Sześć spojrzeń na ucieleśnione poznanie (Margaret Wilson, 2002)

1. Poznanie jest usytuowane
2. Poznajemy pod presją czasu
3. Przenosimy ciężar poznawczy na otoczenie
4. Środowisko jest częścią systemu poznawczego
5. Poznanie służy działaniu
6. Poznanie *off-line* jest ugruntowane w ciele i działaniu

1. Poznanie jest usytuowane

- Poznanie ma miejsce w realnym, fizycznym środowisku
- Obejmuje percepcję i działanie
- Aktualnie postrzegane środowisko wywiera ogromny wpływ na myśli (np. wspinaczka)

---

2. Poznajemy pod presją czasu

- Poznanie musi być rozumiane jako czasowe – środowisko stawia przed podmiotem wyzwania, które rozwiązane muszą być w odpowiednim (zwykle krótkim) czasie
- Czas stawia naszemu poznaniu ograniczenia

3. Przenosimy ciężar poznawczy na otoczenie

- Wykorzystujemy środowisko do przechowywania i manipulowania informacjami
- Zwiększamy dzięki temu naturalne ograniczenia (np. pamięci roboczej)

4. Środowisko jest częścią systemu poznawczego

- Przepływ informacji między umysłem a środowiskiem jest tak gęsty, że skupianie uwagi na samym umyśle pozbawione jest badawczego sensu
- Pogląd taki nie jest nowy: psychologia ekologiczna Gibsona i filozoficzny eksternalizm

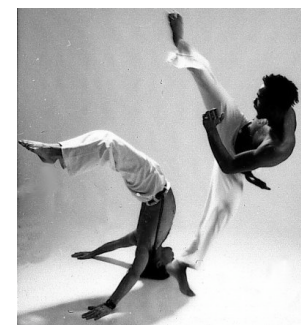
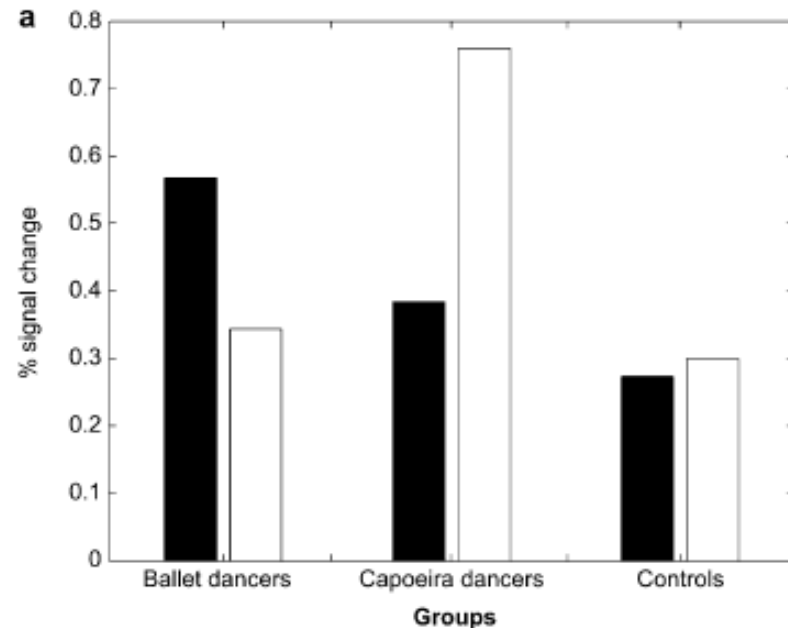
5. Poznanie służy działaniu

- Podstawową funkcją umysłu jest sterowanie działaniem
- Mechanizmy percepcyjne i poznawcze rozumiane powinny być jako służące skutecznemu działaniu w świecie

6. Poznanie *off-line* jest ugruntowane w ciele i działaniu

- Poznanie on/off line:
  - poznanie *on-line* – odbywa się w pełnej interakcji ze środowiskiem
  - poznanie *off-line* – bez pełnej interakcji (niezależnie)
- Aktywność umysłu opiera się na mechanizmach sensoryczno-motorycznych, nawet gdy nie znajdujemy się aktualnie w ruchu

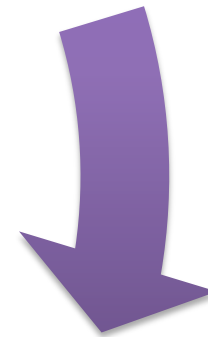

Embodied

Embedded

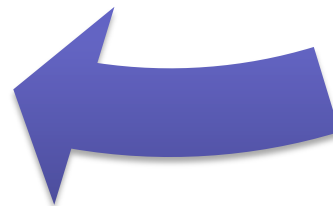

Mind

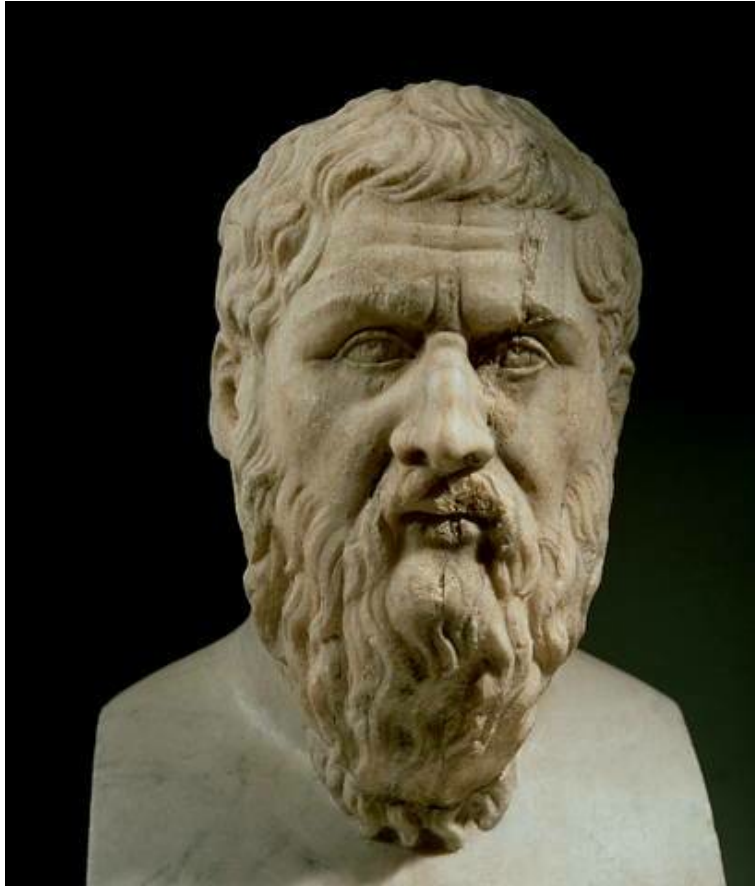

Extended

Enacted

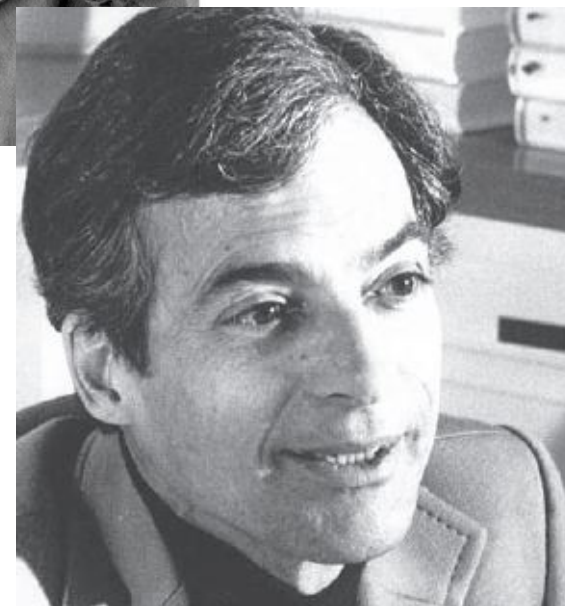
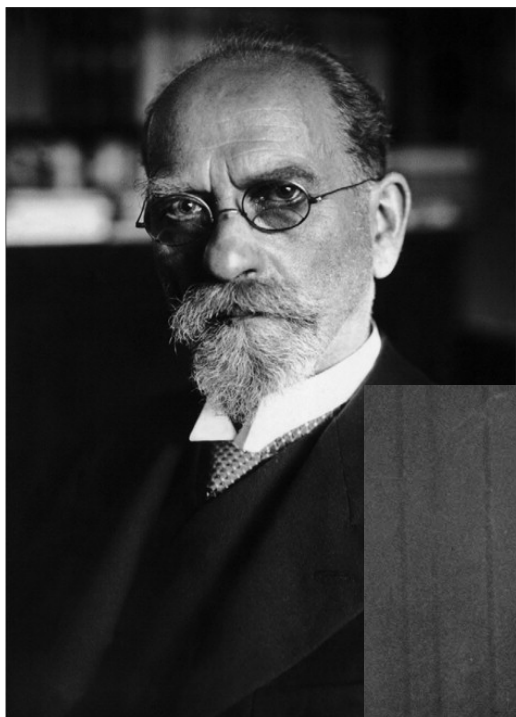

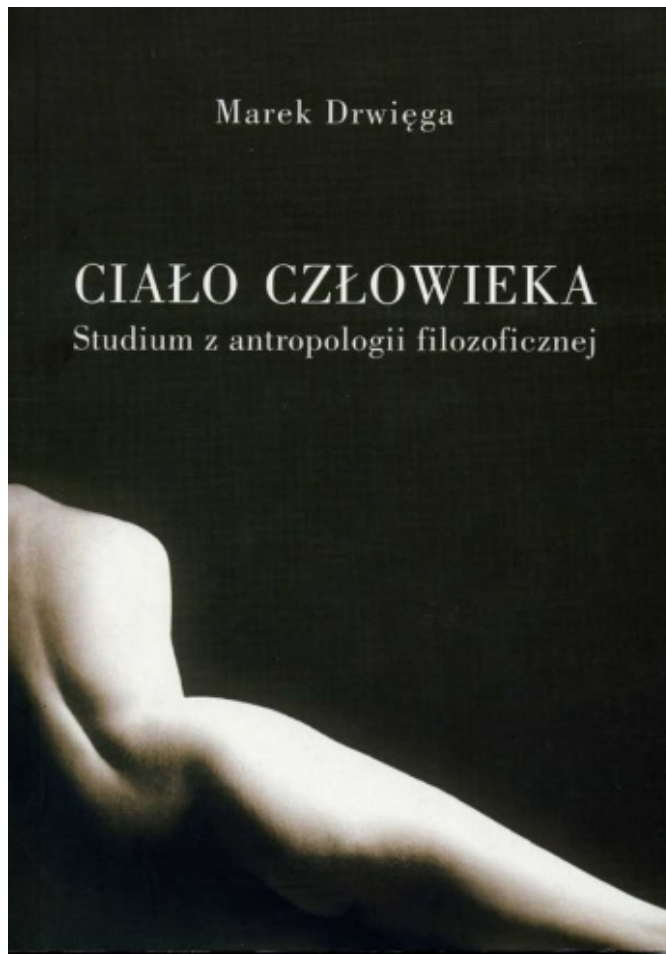
Filozofia (prawie) bez ciała...

Ucieleśnienie w fenomenologii: Husserl – Sartre – Merleau-Ponty – Henry – Patočka

Copernicus
Center

Edmund Husserl

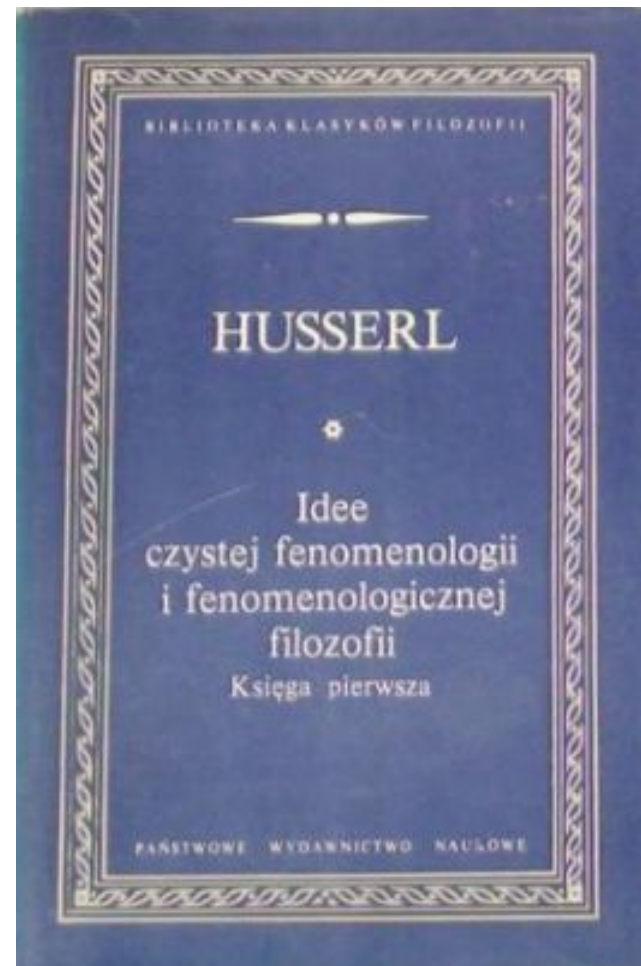
Copernicus
Center

Edmund Husserl

„Ciało naturalnie, jest także widziane jak każda inna rzecz, ale ciałem staje się ono tylko przez to, że jakby włożone są w nie wrażenia [powstające] przy dotykaniu, wrażenia bólu itd., krótko mówiąc, przez zlokalizowanie [w nim] wrażeń jako wrażeń”.

(Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii, 1974)

- Filozofia ciała podporządkowana ogólnej idei Husserla – budowie fenomenologii; w kolejnych jego dziełach ciało staje się coraz ważniejsze
- Niemieckie terminy, odnoszące się do cielesności
  - *Leib* – odnosi się do cielesnej intymności (np. łona matki), wewnętrznego aspektu cielesności oraz sfery sensoryczno-motorycznej (jest również bliższe afektywności, doznawaniu i odczuwaniu); wspólny rdzeń z *leben* – życiem
  - *Körper* – zewnętrzny, fizykalny, przestrzenny wymiar cielesności

- Realizacją Ja jest nadanie życia ciału fizycznemu (*Körper*):
  - „Najpierw trzeba ożywić ciało-bryłę, ciało-przedmiot (*Körper*), a następnie pokazać, co konstytuuje je jako żywe, subiektywne, osobowe, moje ciało (*Leib*)” (Drwięga, 2005)
  - **Ciało żywe konstytuuje się w sferze *dotykowej* (odejście od kartezjańskiego prymatu *widzenia*)**
- „We wszystkich doświadczeniach obiektów, które są rzeczami przestrzennymi <<współistnieje przy tym>> ciało jako narząd postrzegania” (Husserl, 1974)
  - Żywe ciało (*Leib*) wyjaśniane jest przy odwołaniu do ciała fizycznego (*Körper*)
  - Ciało ma jednak dwoistą naturę: ciało jest tym co czuje i co jest zarazem odczuwane

- Ciało to: „rzecz odczuwająca, która <<posiada>> pewne wrażenia (dotyku, nacisku, ciepła, zimna, bólu itd.) i może je mieć w pewnych okolicznościach, i to jako w pierwotny i właściwy sposób w niej zlokalizowane” (Husserl, 1974)
- Ciało jest narządem **woli** – jest ośrodkiem wprawiania w ruch samego siebie i innych obiektów
- Ciało obecne jest w funkcjach świadomości – znajdują się w nim nie tylko doznania i uczucia, ale uczestniczy też w **wartościowaniu**
- Ciało jest „podstawową częścią przedmiotu realnego danego jako dusza oraz **Ja**” (Husserl, 1974)
- Ciało nie jest zwykłą częścią środowiska – jest zerowym punktem, wobec którego orientujemy świat i który konstytuuje przestrzenność (to nie moje ciało znajduje się na lewo od tablicy, ale tablica na lewo ode mnie):
  - „w [ciele – M.H.] położony jest punkt zerowy wszystkich zorientowań” (Husserl, 1974)
  - Husserl ma świadomość, że ciało jest dynamiczne

- Do świata psychicznego drugiego człowieka zyskujemy dostęp poprzez *wczucie* (inny jako *alter ego*)
  - Ja innego nie jest dane bezpośrednio, ale prezentuje się poprzez ciało – przechodzimy od *Korpen* do *Leib*
  - Oznaką psychiczności i intencjonalności jest **ruch**
- Ciało i duch nie są substancjalnie oddzielne (Kartezjusz), ale abstrahowane (przez przeżywający podmiot) z jednego bytu
- Filozofia ciała Husserla zwraca przede wszystkim uwagę na przestrzeń i ruch, ale zaniedbuje (Drwięga, 2005):
  - Czasowość (ontogeneza)
  - Płciowość (ciało mężczyzny, kobiety)

Maurice Merleau-Ponty

Copernicus
Center

- Ciało – coś, co jest ontologicznie własne
  - Percepcja jako doświadczenie źródłowe
  - Punktem wyjścia analiz nie jest kartezjańskie *cogito*, ani kantowski podmiot wyposażony w kategorie *a priori* i idee regulatywne, ale źródłowe doświadczenie cielesności w świecie (ujawnia ono prawidłowości, wpływ *Gestaltystów*)
- Przesady filozoficzne:
  - Empiryzm (krytyka Pawłowa)
  - Idealizm (niemiecki)
  - Choć są to nurty przeciwne, żaden z nich dotyka „sedna” percepcji, która łączy podmiot i świat
  - Percepcja to nie tylko narzędzie poznawcze, ale „rdzenny element życia świadomości”

- **Percepcja**

- Świat to synteza wszystkich horyzontów doświadczenia przestrzennego (przestrzeń nie jest kantowską aprioryczną formą)
- Świat, ze względu na dynamikę i złożoność, nigdy nie jawi się jako skończony, „rzeczywisty” świat, to jedynie świat najbliższy, zaś świat jako całość jest jedynie domniemaniem, postulatem
- Istnienie czegoś zewnętrznego (świata) wobec podmiotu jest absolutnie pewne, ale jego struktura odkrywana jest cieleśnie
- Trudno wyizolować pojedynczą percepcję – teoria wiązki jak u Hume’a
- „Bycie-w-świecie” (czyli egzystencja) to ukierunkowanie na możliwe percepcje oraz działania – egzystencja jako horyzont możliwości
- Percepcja to „zjednoczenie ciała z rzeczami”
- Inaczej niż np. u Sartre’a: egzystencja to jedynie punkt wyjścia, a nie punkt kulminacyjny, percepcja to nie „czysta świadomość”, ale cielesne zachowania

- **Ciało**

- Dla podmiotu ciało nie jest *przedmiotem* – ciało posiada specyficzny sposób obecności – z jednej strony jest „jakby nieobecne” z drugiej strony jest „warunkiem obecności”
- Jest „samozwrotne”, „kolistę” – gdy dotykam swego ciała ręką, moje ciało jest zarazem dotykającym i dotykanym
- Ciało i jego motoryczność tworzą pierwotne struktury znaczące (tworzące sens), która narzucane są światu (nie ma sensu świata, niezależnego od sensu ciała)
- Konstytuuje czas – od narodzenia, czas płynie „przez” ciało
- To co określamy jako „rzeczy” jest wynikiem badania świata przez ciało – każda rzecz jest (w pewnym sensie) „ludzka”
- Żaden akt percepcyjny nie jest oderwany od kontekstu fizycznego, historycznego, społecznego, kulturowego itd.
- Granice między podmiotem i środowiskiem nie są ostre, są płynne i zmienne

- „Motoryczne doświadczenie naszego ciała nie jest szczególnym przypadkiem poznania; stanowi sposób docierania do świata i przedmiotu, 'praktognozę', którą trzeba uznać za oryginalną i chyba źródłową postać egzystencji”. Moje ciało ma swój świat albo rozumie swój świat (...)” (*Fenomenologia percepcji*, s. 160).
- „'Już motoryczność w stanie czystym posiada elementarną zdolność nadawania sensu (*Sinngebung*)'. Nawet jeżeli potem myślenie i percepcja przestrzeni wyzwala się z motoryczności i z bycia z przestrzenią, to aby można było przedstawić sobie przestrzeń, trzeba najpierw wejść do niej swoim ciałem, które dostarcza nam pierwotnego modelu transpozycji, równoważności, identyfikacji tworzących z przestrzeni system obiektywny i pozwalających naszemu doświadczeniu stać się doświadczeniem przedmiotów, otworzyć się na 'byt-w-sobie'. 'Motoryczność jest sferą pierwotną, w której rodzi się sens wszystkich znaczeń (...)’” (s. 162).

- **Schemat ciała:**
  - „*Streszczenie* naszego cielesnego doświadczenia, które może wyjaśniać i nadawać znaczenie percepcji wewnętrznej oraz percepcji samego siebie w danej chwili”
  - wyraża: „[...] przestrzenną i czasową jedność ciała, jego jedność międzysmysłową lub sensomotoryczną [...]”
  - ujmuje cielesność jako „[...] postawę funkcjonalnie odniesioną do pewnego aktualnego lub możliwego zadania”.

- „(...) Całe moje ciało nie jest dla mnie zbiorem organów umieszczonych obok siebie w przestrzeni. Posiadam je w sposób niepodzielny i znam pozycję każdego ze swoich członków dzięki *cielesnemu schematowi*, który je wszystkie zawiera” (s. 117).
- „To, co nazwaliśmy schematem cielesnym, jest właśnie tym systemem równoważności, tym bezpośrednio danym inwariantem, dzięki któremu różne zadania motoryczne dają się natychmiast przekształcić na swoje odpowiedniki. Znaczy to, że ten schemat jest nie tylko doświadczeniem mojego ciała, ale też doświadczeniem mojego ciała w świecie i że to on nadaje motoryczny sens poleceniom werbalnym” (s. 161).

- **Ciało własne:**

„Ciało własne tkwi w świecie tak, jak serce w organizmie: stale podtrzymuje przy życiu widzialny spektakl, ożywia go i karmi od wewnątrz, tworzy z nim pewien układ. Kiedy przechadzam się po pokoju, różnorodne aspekty, w jakich staje mi się on dostępny, nie mogłyby mi jawić się jako wyglądy jednej i tej samej rzeczy, gdybym nie wiedział, że każdy z nich przedstawia mój pokój widziany stąd lub stamtąd, gdybym nie uświadamiał sobie własnego ruchu i tożsamości mojego ciała poprzez fazy tego ruchu. Oczywiście mogę w myśli ogarnąć ten pokój jako całość jednym spojrzeniem, wyobrazić go sobie lub narysować jego plan na papierze, ale nawet wtedy nie mógłbym uchwycić jedności przedmiotu bez pośrednictwa cielesnego doświadczenia, gdyż to, co nazywam planem, jest tylko bardziej rozległą perspektywą: to pokój widziany „z góry” – a jeśli mogę połączyć w owym planie wszystkie zwyczajne perspektywy, to pod warunkiem że wiem, iż jeden i ten sam, ucieleśniony podmiot może stopniowo widzieć z różnych perspektyw”.

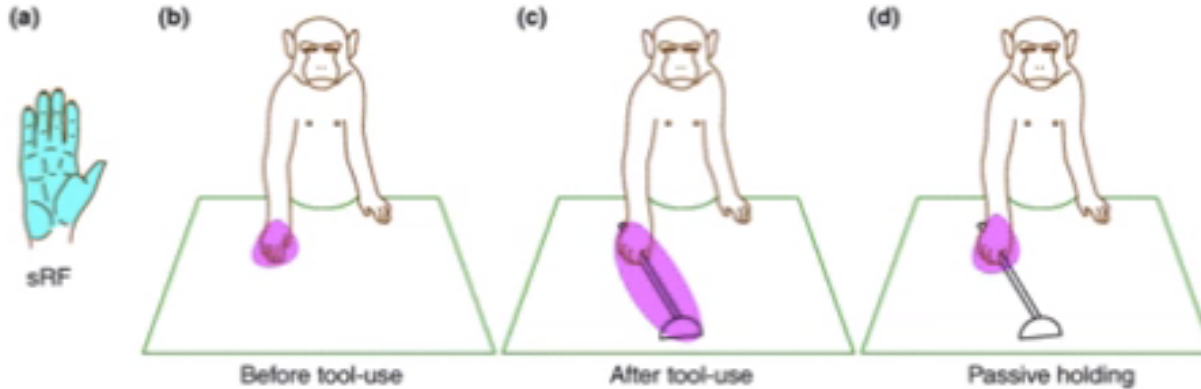
Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologia percepcji*, s. 223.

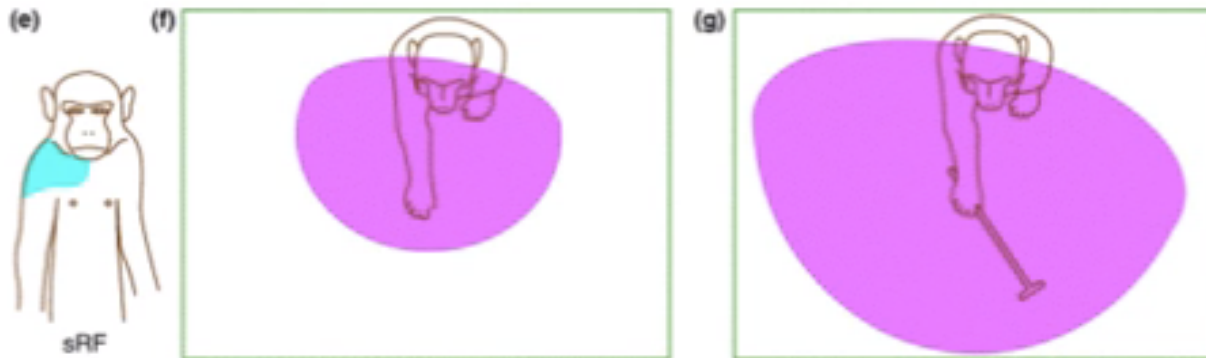
Dygresja: Gdzie kończy się Ja?

Macaque data from the lab of Atsushi Iriki

Distal-type neurons

Proximal-type neurons

Jean-Paul Sartre

- Ciało jest „punktem widzenia świata”, którego nie da się oddzielić od świadomości (przeciw Kartezjuszowi)
- Dotykane czegoś odsłania wymiar ciała-dla-siebie, zaś bycie dotykanym wymiar ciała-dla-innego (przeciw Husserlowskiemu „podwójnemu doznaniu”)

- **Ciało-dla-mnie**
  - bezpośrednio przeżywana faktyczność własnego istnienia
  - ciało „reprezentuje jednostkowość mojego zaangażowania w świecie” (*Byt i nicość*)
  - samo istnienie jest przypadkowe, ale w naszym istnieniu cielesność jest czymś koniecznym
  - ciało to „centrum całkowitego odniesienia, na które wskazują rzeczy”
  - ciało to nie tylko siedlisko zmysłów, ale narzędzie działania
  - narzędzie to ma specjalny status – młotek poruszany jest przez rękę, ale ciało samo jest swoim poruszycielem
  - Cielesność ma charakter afektywny, ale nie w sensie emocji, a raczej „Mdłości” – egzystencjalnego poczucia przypadkowości

- **Ciało-dla-innego**

- filozofia spotkania innego
- nie mamy bezpośredniego wglądu w umysł innego, potrzebujemy szczególnego doświadczenia, które przekonuje nas o tym, że on istnieje – rola **wstydu**
- wstyd „jest uznaniem, że jestem tym przedmiotem, na który inny patrzy i wydaje o nim sądy”
- „czysty wstyd jest uczuciem (...) bycia przedmiotem, to znaczy uznaniem siebie w tym bycie zdegradowanym, zależnym i unieruchomionym, którym jestem dla innego”
- „piekło to inni” – heroizm jest walką o podmiotowość
- ciało innego różni się od innych ciał fizycznych – ma szczególne miejsce w sieci znaczeń

- **Moje-ciało-przedmiot-dla-mnie**
  - Spotkanie z innym sprawia, że traktuję własne ciało, jako przedmiot (od bytu-dla-siebie do bytu-w-sobie)
  - Fakt istnienia innych ciał, sprawia, że moje ciało znajduje się obok innych narzędzi (należy do świata innych)
  - Punkt widzenia innego może zostać **uwewnętrzniony** przeze mnie, dzięki czemu poznam nowe aspekty cielesności (mój ból będący przesłanką dla lekarza może naprowadzić mnie na to, że moje ciało choruje)

- Rozróżnia ciało żywe i ciało fizyczne
- Kondycja człowieka to kondycja bytu wcielonego
- Wcielenie nie jest posiadaniem ciała, ani byciem ciałem fizycznym, ale na byciu ciałem żywym
- O byciu ciałem żywym nieustannie „przypominają” nam rozmaite impresje i uczucia
- Ciało nie jest przedmiotem, ale **zasadą** doświadczenia
- Ciało za pośrednictwem zmysłów **transcenduje** – zwraca się ku światu (intencjonalność)
- Henry uwzględnia chrześcijańską perspektywę *boskiego wcielenia*

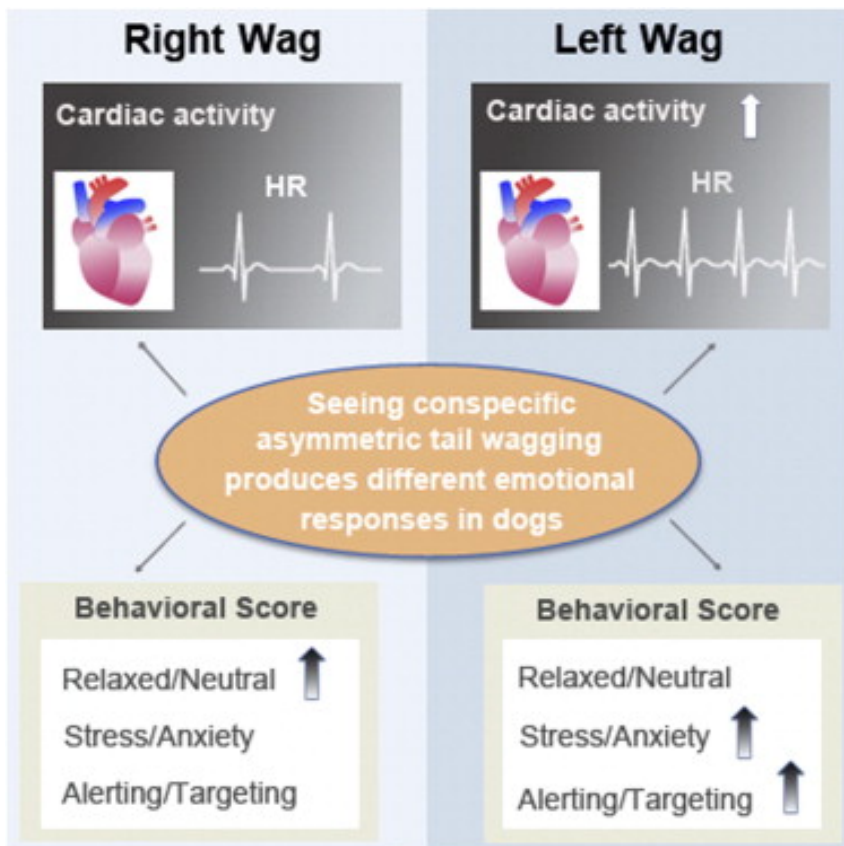

„Our primary experience of ourselves is an experience of primordial dynamism that manifests itself in our awareness of our existence as a moving, active being. This dynamism appears as distinctively linked to that which orients us in our movements ... in such a way that our energy is always focused on something, on what we are doing”

(Body, Community, Language, World, 1998, p. 40).

Seeing Left- or Right-Asymmetric Tail Wagging Produces Different Emotional Responses in Dogs

Siniscalchi, Lusito, Vallortigara, Quaranta, 2013
(*Current Biology*, 23, 22)

Summary: Left-right asymmetries in behavior associate with asymmetries in the brain are widespread in the animal kingdom, and the hypothesis has been put forward that they may be linked to animals' social behavior. Dogs show asymmetric tail-wagging responses to different emotive stimuli—the outcome of different activation of left and right brain structures controlling tail movements to the right and left side of the body. A crucial question, however, is whether or not dogs detect this asymmetry. Here we report that dogs looking at moving video images of conspecifics exhibiting prevalent left- or right-asymmetric tail wagging showed higher cardiac activity and higher scores of anxious behavior when observing left- rather than right-biased tail wagging. The finding that dogs are sensitive to the asymmetric tail expressions of other dogs supports the hypothesis of a link between brain asymmetry and social behavior and may prove useful to canine animal welfare theory and practice.

José Luis Bermúdez,

*Fenomenologia cielesnej
percepcji*, „Avant” 2011, vol. II,
no. T, dostępny:

[http://avant.edu.pl/wp-content/
uploads/
JB_Fenomenologia_Avant_T_2011
1.pdf](http://avant.edu.pl/wp-content/uploads/JB_Fenomenologia_Avant_T_2011.pdf)

